

Ett brev skickat 1801 från Kanton, Kina, med ett fartyg tillhörande Svenska Ostindiska Compagniet

av Wayne Donaldson

Detta brev¹ hittades av dess nuvarande ägare år 2014 under det kinesiska avsnittet på en nyligen avhållen dansk frimärksauktion, där brevet inte hade blivit sålt. Var det för smutsigt eller för dyrt? Två veckor efter auktionen köptes brevet för tio procent under sitt reservationspris. Även om det beskrevs som skrivet i Kanton, Kina år 1801, och sådana brev är sällsynta, så var det som hade föranlett köpet från andra sidan världen insikten, vid noggrann granskning av internetkatalogen, att de svenska orden "Per Drottningen" och initialerna Q.D.C fanns skrivna under fartygets namn, längst ner till vänster om adressen. Men innehållet i kuvertet var verkligen en trevlig överraskning. Det faktum att brevet sändes med ett neu-

tralt svenskt fartyg, som sannolikt inte skulle attackerats av fransmännen under de anglo-franska krig som pågått sedan 1795, antydde att Dr Crichton² hade anförtrott det till ett av Svenska Ostindiska Compagniets fartyg långt innan hans arbetsgivare, det (Brittiska) Ostindiska Kompaniets flotta, var redo att segla hem. Det var ett fint förvärv för en samling "Mail between Sweden and Great Britain" och ett exempel på vad som fortfarande kan hittas för att illustrera den sociala historien om postens utveckling i Sverige.

Initialerna "Q.D.C." längst ner till vänster om adressen, under brevskrivarens instruktion "per Drottningen", är förkortningen av den latinska välsignelsen *Quem Deus Con-*



Bild 1. Kuvertet är adresserat till John Crichton Esquire, Sanquhar, Dumfries, North Britain³.

servet vilket betyder ”Som Gud bevare”. Det var en inte ovanlig talismanisk uppmaning skriven på brev som skickades till sjöss på 1800-talet – en rimlig försiktighetsåtgärd när man tänker på ödet för så många segelfartyg. ”Drottningen” är anledningen till att denna artikel har skrivits.

Kuvertets framsida har i oxiderad röd färg den delvis skymda ankomststämpeln från Deal i Kent, 74 engelska mil från London. Det finns också en så kallad ”gravsten” som ankomststämpel i röd färg från London Post Office, daterad den 30 november 1801. En anteckning i rött bläck på brevet anger tydligt att totalt två shillings porto betalades av adressaten. Denna avgift inkluderade kostnaden 4d för skeppsbrev och 2d som kaptenens dricks, liksom 6d porto för sträckan från Deal till London (74 miles), 11d för transport 340 miles till Dumfries, Skottland (tillkännagavs i april 1801 genom postförordning 41 George III c7), samt 1d till närliggande Sanquhar.⁴

Inuti är brevet daterat Kanton 30 mars 1801. Brevet är skrivet på båda sidor av ett fyrsidigt ark med papper utan vattenmärke som veks på mitten. Avsändaren skrev ett fyra sidor långt brev till synes under en session, så långt man kan bedöma efter bläckets färg och handstilen som blir mindre och svårare att läsa mot slutet. Detta tyder på att brevet skrevs i all hast för att man inte skulle missa fartygets avgång. Brevet är inte korsskrivet vilket annars var vanligt på den tiden för att hålla portokostnaderna minimala.

Fri transkription av brevet

”Jag skrev till dig förra månaden med det preussiska skeppet ”Bernstroff” sedan vilket våra direkta Indiamän⁶ har anlant och gladda mitt hjärta med ett från dig, ett från min kära mor och ett från Peggy – de skickades alla med samma fartyg så om någon olycka hade hänt skulle min besvikelse ha varit stor. ”Concorde” och ”Medea”, franska fregatter, fångades

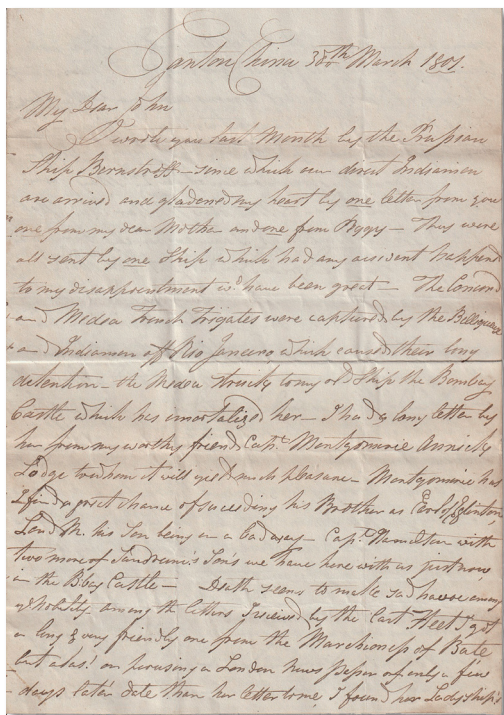


Bild 2. Första sidan av brevet.

av (HMS) ”Belliqueux” och indiemän utanför Rio Janeiro (sic) vilket orsakade deras långa internering – ”Medea” slog till mitt gamla (EIC) fartyg ”Bombay Castle” vilket har odödliggjort henne.⁸ Jag fick ett långt brev med henne från min värdiga vän kapten (Alexander) Montgomerie (av) Annick Lodge⁹ till vilken det kommer att ge mycket nöje¹⁰ – Montgomerie har, tycker jag, en stor chans att efterträda sin bror som Earl av Eglinton, Lord M (ontgomerie) hans son är i dåligt skick¹¹ – kapten Hamilton med två av Sandsams (? oläsligt) söner har vi med oss här just nu på ”B (om) bay Castle”. Döden verkar orsaka sorglig förödelse bland er i adeln – bland de brev jag mottog med den senaste flottan fick jag ett långt och mycket vänligt brev från Markisinnan av Bute¹² men tyvärr! när jag läste en Londontidning tryckt bara några dagar senare än hennes brev till mig hittade jag hennes Ladyships namn tillkännagivet bland listan över avlidna – även den stackars grevinnan av Dumfries¹³ följde sin dotter, Lady Mount Stuart¹⁴. Jag hoppas att gamle Patrick, greven (av Dumfries), dränker (sin) sorg i en flaska bourgogne som jag hoppas kunna hjälpa honom med

en av dessa udda dagar, men jag beklagar att namnet Crichton⁵ är på väg att utplånas.

Genom brev från London den 2 maj från Adam Maitland och Matthew Millar, Esq., No6 Broad Street Buildings, är jag oerhört ledsen att finna min gamla vän och agent Thomas Cairns bortgång bekräftad. Han dog utan att lämna ett giltigt testamente – hans systerdotter Mrs Maitland, änka efter Adam som var kirurg på en Indiemän, som är närmast anhörig administrerade naturligtvis uppgörelsen av alla Mr Cairns' oavslutade angelägenheter med Mr Maitland. Herr Millar, en gammal vän till Cairns som agerar i hans frånvaro, hjälper till med avvecklingen av hans konton och har erbjudit sina tjänster till mig för att fylla platsen efter sin avlidne vän. Han rekommenderas också starkt till mig av Maitland. År 1794 anlidade jag herr Thomas Beatt och herr Cairns som mina advokater – Beatt tar naturligtvis emot alla pengar för närvarande. År 1799 översände jag en serie räkningar till Svenska Ostindiska Compagniet för 1500 till 1600 pund sterling enligt instruktion av herr Cairns och vidarebefordrade en liknande summa till honom och Beatt med instruktion om att förskottera beloppet till kapten Bishop på skeppet "Nautilus" för att investeras i en last till Rio Janeiro (sic) (och) Port Jackson (oläsligt), en lönsam (?) merkantil spekulation⁶ som jag kom överens med honom om från denna (Kantons) hamn. Dessa pengar hoppas jag mottogs & betalades enligt anvisningarna. I januari förra året överlämnade jag till Mr Cairns en uppsättning räkningar på 500 £ enligt hans instruktion på mitt konto och skickade honom två certifikat på 7 272 spanska dollar med den 2: a uppsättningen räkningar på min systers konto för 500 £ – de två sistnämnda hade han inget annat att göra än att överlämna det sista beloppet till den på vars order de ska betalas, och certifikaten till kapten Francis Simpson på (EIC) fartyget "Carron" på vars order de ska betalas. Uppsättningen för 500 £ på hans egen order, den (oläsligt) på min kredit. Jag har fått en redogörelse för den del av min lön på 200 pund sterling som betalas ut årligen på East India House⁷ som jag hoppas har mottagits regelbundet av antingen Cairns eller de som är bemyndigade (sic) att ta upp den årligen. Jag kommer att skicka

hem en ny fullmakt nästa månad med vår (EIC) inkommande flotta – den här gången begär jag att alla (oläsliga) kommer att skriva mig omedelbart under skydd till Mr Millar – skriv honom (sic) själv och informera honom om att jag kommer att skriva honom fullständigt med flottan i slutet av nästa månad. Önskar att han rensar och skickar min mamma "the chest Russian" (?) och två lådor (med) porslin jag också har skickat henne per "Walthamstow"⁸ och ta emot all lön som India House är skyldig mig, även de pengar som mottagits av herrarna Samuel Smith Sons and Company för min räkning som fordringsägare av fartyg (oläsligt). Kan du betala ut de 500 £ jag har överlämnat för Peggy (deras syster) för köp av mark på mitt konto. Jag kommer att betala hennes ränta för detsamma. Låt inte K och H undkomma dig – om inte också den skenbara anknytningen mellan Peggy och Mr J.O. ger union (?) jag inte kan godkänna. Jag hoppas att hon kommer att se till en bättre matchning – hans tyska extraktion är också ett problem och hans bror Will kan jag aldrig stödja för hans disposition så lik hans (två ord oläsliga). Jag har inte hört från James Logan sedan hans senaste ankomst till Indien förutom genom kapten Simpson. Jag ska skriva direkt när (ett) brev (är) mottaget. Jag ber dig att förskottera Sasie Reid tio guineas då detta kommer till hands på mitt konto och att min mamma och du kommer att göra något förskott vad som helst (det) behagar någon av våra vänner som behöver det från mina medel som du alltid har mitt hjärtliga och villiga samtycke.

Mellan oss två är jag åtminstone värd 30 000 £ sterling, men kan inte komma hem innan år (180)3 eller (180)4. Jag ska närmast skriva till min kära mor. Gud välsigne er alla, och med vänlig hägkomst till alla vänner.

Tro mig alltid Min käre John,
Din mest tillgivna broder,
James Crichton"

Några kommentarer till innehållet i brevet

Vid transkription av brevet är utvecklingen av det engelska språket under de senaste 200 åren uppenbar. Grammatiska språkfel



Bild 3. Målning som visar utländska "Hongs" vid Pärlfloden, Kanton ca 1820. Från vänster: de danska, spanska, amerikanska, svenska, engelska och nederländska flaggorna har hissats framför varje nations lager.

och användning av ord som nu anses vara ålderdomliga tillsammans med frånvaron av ord som kunde ha förväntats, liksom ord som stavas annorlunda än i modern användning, ger tillsammans inblick i en utbildad gentlemans värld för två århundraden sedan. Dr Crichton vänder sig också till sin bror med termen "Esquire" för att visa hans sociala status.

I början belyser brevskrivaren problemet med långdistanskommunikation vid den tiden, för även om han fick tre brev på samma gång är han tacksam för att fartyget som tog med dem inte hade förlist eller blivit fångat av en fiendes krigsfartyg.

Flera rader av skvaller följer där han berättar om sin kontakt med framstående familjer i sitt hemlands Dumfriesshire. Dr Crichton är uppenbarligen klassmedveten och känner intimt till adelns släktlinjer. Vem som ärvde familjens rikedom vid död eller äktenskap var av avgörande betydelse (som romanerna av den samtida författaren Jane Austen avslöjar).

Huvuddelen av brevet tar upp hans egna ekonomiska arrangemang genom kontakter med sin agent/advokat i London. När man levde utomlands så länge var detta en välbehövlig tjänst. Hans användning av räkningar eller reverser från Svenska Ostindiska Compagniet är en intressant parentes till denna skrivelse. Hans bror och hans (icke namngivna) mor hade också en roll i genomförandet av hans avsikter, vilket framgår av hans generösa gåva på £ 500 till deras syster Peggy (Margaret) och 10 guineas till en fru Reid (kanske en tidigare guvernant eller hushållerska), bekräftad med hans brors handstil på kuvertet.

Dr Crichton kan inte låta bli att dela hemligheten av sin lycka med sin bror, när han informerar honom om sin ekonomiska belöning ... "Jag är värd 30 000 £" med 1 500 £ investerat i ett fartyg som åkt på säljakt till Van Diemen's Land.¹⁹ Detta var en tid då de första resorna av europeiska upptäcktsresande till dessa delar av världen gjordes. År 1788 hade den brittiska regeringen skickat

elva fartyg med 780 fångar tagna ur fångelser i södra England, tillsammans med 247 marinsoldater som vakter, samt bara några få fria nybyggare i "First Fleet" till Botany Bay. Bara tjugo år tidigare hade Botany Bay upptäckts av den berömda navigatören kapten James Cook R.N. som hade gett namnet New South Wales till den kuststräcka som på tidigare kartor visades som ofullständiga New Holland. Denna bosättning vid de närliggande stränderna av det som kallades Port Jackson byggdes av straffångar. Kort därefter döptes den begynnande staden om till "Sydney" efter Lord Sydney, statssekreteraren för inrikes frågor. År 1800 var dess icke-inhemska befolkning bara 3 000, fortfarande mestadels fångar eller frigivna fångar. År 1803 skickades fler fångar söderut för att etablera en annan straffkoloni på Van Diemens land, för att förhindra eventuella franska avsikter att kolonisera ön.

Drottningen

Detta skepp på 573 läst (ca 1 400 ton) byggdes år 1797 i Göteborg, Svenska Ostindiska Compagniets högkvarter. Hon var kompaniets största fartyg och hade ursprungligen tjugo kanoner och en besättning på 150 man. *Drottningen* gjorde två resor till Kina. Den första resan avgick från Göteborg den 21 februari 1798 till Indien och Kanton. Hon återvände den 27 oktober 1799. Den andra resan började den 7 maj 1800 under kapten Carl Gustaf Treutiger. Hemresan, som skedde under en ny kapten, Jöran Gegerfelt, avgick från Kanton den 30 mars 1801. Hon nådde Storbritannien i november 1801 såsom Crichtons hastigt skrivna brev bevisar, men eftersom fartyget inte återvände till Sverige förrän den 7 april 1802 är det troligt att hon försenades på grund av den militära situationen i Nordsjön ända tills freden i Amiens avslutade fientligheterna den 25 mars 1802. Tyvärr

förliste *Drottningen* utanför Arendal, Norge, under den första natten av sin tredje resa den 9/10 januari 1803.

Svensk Ostindiska Compagniet (SOIC) och dess skotska förbindelser

SOIC var en pionjär inom riskkapitalismen och Sveriges mest framgångsrika företag på sin tid. Grundat år 1731 bedrev bolaget interkontinental handel, särskilt med te men också porslin, textilier, kryddor, läkemedel och metaller under 75 år.²⁰ Fram till 1806 utrustades 37 fartyg och gjordes 132 resor, mestadels till Kina men nitton anlöpte också indiska hamnar på vägen till Kina. Åtta fartyg förlorades. Från dess tidigaste dagar var det brittiskt inflytandet betydande när det gällde att driva företaget på land och till sjöss. En tidig främjare av svensk handel i Fjärran Östern var en skotte, Colin Campbell (1686–1757), som hade upplevt South Sea Company-spekulationerna på 1720-talet och framgången för Ostend Company som bedrev handel i öst i konkurrens med de nederländska och brittiska EIC:s tills



Bild 4. Kinesisk porslinsfat med dekor i *famille rose* stil och Campbells vapensköld. Motto: *Memento Deus Dabit Vela* "Kom ihåg att Gud ger vinden till dina segel". (Göteborgs stadsmuseum)



Bild 5. Porträtt av Colin Campbell (1686–1757) vid 70-års ålder. Han bär insignierna för en rid-dare av Nordstjärneorden belönad för sina insatser att grunda Svenska Ostindiska Compagniet 1731. (Göteborgs stadsmuseum; utställt i Sjöfartsmuseet Akvariet, Göteborg)

det tvingades stänga. Med sina färdigheter och sitt kapital blev han direktör för SOIC (1731–1757). Campbell (bild 5) var superkargör på den första (1732–1733) och tredje resan (1735–1736). Av de 111 positionerna som superkargör under de första 25 resorna fram till 1745 upptogs 68 av utlänningar varav 54 var brittiska medborgare, men där fanns också andrekapten, första styrmän, kontorsassistenter och fartygsläkare.²¹ Några kom från det nedstängda Ostend-kompaniet, men efter det misslyckade högländsupproret 1745 fanns det också en ström av jakobitiska anhängare. Från 1753 omorganiserades bolaget till ett aktiebolag. Brittiska finansiärer, bland dem William Chalmers (1748–1811), kom att inneha platser i dess styrelse. De flesta briter åkte hem, men några stannade kvar och blev köpmän i Göteborg. Några söner till dessa permanenta bosättare reste också till Kina på SOIC-fartyg. Vid mitten av 1700-talet fick Göteborg till

och med smeknamnet ”Little London”. År 1747 rekommenderade Colin Campbell att en reformert protestantisk kyrka, som fortfarande står kvar, skulle byggas.

Fruktar av företagets verksamhet av stort värde för det svenska samhället i allmänhet var stora välgörenhetsdonationer från företagets ledare, såsom William Chalmers till Kungliga Vetenskapsakademien, till sjukhus, barnhem och skolor. I Göteborg finns idag bl.a. Chalmers Tekniska Högskola, som grundades 1829 efter en stor donation av William Chalmers för att etablera en ”industriskola”, har tiotusen studenter och ett världsomspännande rykte inom vetenskaperna. Värt att notera är också Chalmers bidrag till byggandet av Trollhätte kanal och slussar, den första etappen i byggandet av Göta kanal, som öppnade upp det svenska inlandet och underlättade den enorma expansionen av Sveriges export av järn, timmer och särskilt havre till Storbritannien under 1800-talet.

Slutnoter

1. Bland de 28 breven i ”The Crichton Find” från 1790–1809 som såldes på Cavendish Auctions den 23 januari 2008 fanns tre med anknytning till svenska fartyg, nämligen den 8 januari 1796 från Kanton per *Drottning Sophia Magdalena*, den 31 januari 1798 från Kanton per *Gustaf III* och den 8 mars 1803 från Macao per ”ett svenskt fartyg” (James Grimwood-Taylor RDP FRPSL, personlig kommunikation den 25 februari 2023).
2. James Crichton (1765–1823) som hade en medicinsk examen från universitetet i Edinburgh gick med i East India Company och tjänstgjorde först i Indien. Han blev läkare åt Lord Mornington, Indiens generalguvernör, innan han arbetade i Kanton från 1792. Efter att ha skapat sig en förmögenhet återvände han 1808 till Sanquhar där hans farfar hade varit provost (borgmästare)

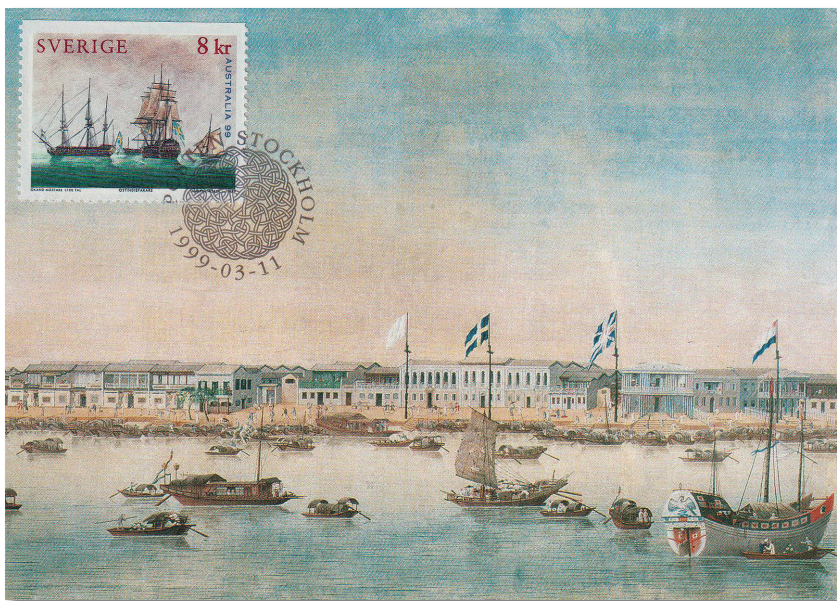


Bild 6. Ett maxikort, stämplat "Posten Stockholm 1999-03-11" vid den filatelistiska världsutställningen Australia 99, visar frimärket "östindiefarare 1700-talet" som utgavs samma dag, förlaga Martin Mörck efter en målning på Sjöfartsmuseet Arkivet i Göteborg av okänd konstnär. Bilden på kortet visar bl. Sveriges lager vid Pärlfloden, Kanton, ca 1795.

i 29 år. (Hans fader, som var advokat, och hans bror John, adressaten för detta brev, var också stadens provost, den senare från 1789–1807. Han gifte sig 1810 med Elizabeth Grierson (1779–1862). Paret fick inga barn. Han använde huvuddelen av sin egendom, nästan 100 000 pund, till att etablera ett college i Dumfries. Så småningom byggdes Crichton Royal Hospital. Det blev en psykiatrisk vårdanstalt känd över hela världen för sin vårdmodell. Det stängdes 1980. Byggnaderna rymmer nu ett campus vid Glasgow University. (<https://www.scottish-places.info/people/famous-first3583.html> (den 18 januari 2023).

3. År 1707 såg unionsakten Skottland gå ihop med England och Wales till kungariket Storbritannien. Norra Storbritannien blev snarare än Skottland den gynnade termen efter de jakobitiska revolterna åren 1715 och 1745.
4. Termen användes kontinuerligt långt in på 1800-talet. Postkontoret i Sanquhar har använt samma byggnad sedan 1712. Det är

världens äldsta postkontor som har varit i kontinuerlig användning sedan öppnandet.

5. Detta fartyg var tidigare danskt, baserat i Flensburg. Hon fångades av briter 1798.
6. Ett fartyg som handlar med Indien, Kina eller Öst- eller Västindien. De fartyg som tillhörde Honourable East India Company (förkortat EIC) seglade som en flotta (se texten) som skydd mot pirater, privatpersoner och franska, spanska eller till och med amerikanska krigsfartyg, med vilka Storbritannien ofta var i krig mellan 1756 och 1815.
7. Ett fartyg indikerade att det ville kapitulera för ett annat fartyg i en sjöstrid genom att "sänka sina färger" (det vill säga sänka sin nationella flagga).
8. "Förevidad" eftersom detta handelsfartyg hade fångat ett franskt krigsfartyg.
9. Annick Lodge ligger i Ayrshire, Skottland.
10. Han var kapten på *Bombay Castle* på hennes andra till fjärde resor till Kina. Fartyget byggdes i Rotherhithe, Kent 1792 och såldes 1807.

11. Hugh, (tolfte) greve av Eglinton levde fram till 1819. Hans son dog år 1814. Han efterträddes av sin sonson Alexander (född 1812).
12. Marchioness Charlotte Stuart som dog den 28 januari 1800 var hustru till den (första) markisen av Bute, son till den 3:e earlen av Bute som var Storbritanniens premiärminister (1762–1763).
13. Grevinnan Margaret McDouall-Crichton (född Crauford), hustru till Patrick som nämns på följande rad dog den 5 maj 1799.
14. Lady Elizabeth Crichton-Stuart, dotter till earlen av Dumfries, dog 1797 vid 27 års ålder. Hon var änka efter Viscount John Stuart, Lord Mount Stewart, arvtagaren till markisen av Bute och efterlämnade två spädbarnssöner. Den äldste var bara 9 år när han 1803 ärvde titeln (sjunde) earl av Dumfries och senare antog han efternamnet Crichton; år 1814 blev han också (andra) markis av Bute när hans farfar dog.
15. Den (sjätte) earlen av Dumfries var Patrick McDouall-Crichton. Han dog vid 77 års ålder 1803. Brevförfattaren och hans bror, adressaten för detta brev, var möjligen bara avlägset släkt med honom. År 2007 såldes Dumfries House av den 7:e markisen till Prince of Wales Trust. Det har restaurerats under tio år till förmån för lokalsamhället. Kung Charles III var initiativtagaren till detta projekt.
16. I annan korrespondens bekräftar han att hans 1 500 £ är investerade i detta skepp som är ”borta i säljakt vid Van Diemen’s Land”. Det var efter den nyligen gjorda upptäckten att Bass Strait separerade Van Diemen’s Land från fastlandet där det fanns stora besättningar av pälssälar på Cape Barren Island, vilket ledde till en kortlivad lukrativ handel med skinn av pälssäl som ”Nautilus” tog till Kina. År 1800 fanns det ingen bosättning i New South Wales söder om Sydney (vars hamn heter Port Jackson); straffkolonin Hobart i södra Van Diemen’s Land 1 000 km söder om Sydney, grundades inte förrän 1803.
17. (East) India House var Londonkontor för EIC från 1648.
18. Detta EIC-fartyg, sjösatt 1799, gjorde sin jungfruresa till Kina år 1800.
19. Ön fick namnet Van Diemen’s Land av den holländske upptäcktsresanden Abel Tasman för att hedra hans beskyddare, generalguvernören i Nederländska Ostindien på 1640-talet. Den brittiska kolonin bytte namnet till Tasmanien 1856 delvis för att dölja sitt fängelseursprung.
20. ”Lyxvaror” som lackerade verk, emaljerad koppar, föremål snidade i elfenben eller pärlemor, fläktar, pappersblommor, tapeter eller porslin med familjevapen (se bild 4) tilläts ursprungligen bara komma in i Sverige om de omedelbart återexporterades, men begränsningen var ofta mer hedrad i överträdelsen än iakttagandet och mycket kom att dekorera välbärgade svenska hem under den senare delen av 1800-talet.
21. Namnen på 71 brittiska medborgare (särskilt skottar) som var i tjänst för SOIC inkluderar en ung Sir William Chambers (1723–1796) som gjorde tre resor till Kina (1740–1749). Han blev kunglig arkitekt till Storbritanniens konung George III. Dessutom var sju av dessa personer direktörer i företaget vid olika tidpunkter tills det gick i konkurs 1806 och så småningom stängdes 1813. Se Söderpalm K. (redaktör), *Ostindiska Compagniet – Affärer och Föremål*, 2:a upplagan. Göteborgs Stadsmuseum, appendix 4, s. 256–257 (2000).

— — —

WAYNE DONALDSON bor i Australien och är en pensionerad ortoped. Hans svenska morfar rymde till sjöss vid 14 års ålder och seglade tre gånger runt jorden via Kap Horn före 1911. Wayne Donaldson har samlat svensk posthistoria i 35 år, speciellt sjöpost till Skottland, där hans far var född.